

Jānis Kreičbergs

LU komunikācijas zinātnes doktorants

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTĒKAS IKDIENA DARBINIEKU ATMIŅSTĀSTOS 20. GADSIMTA 70.-90. GADI

Rakstā aplūkota Latvijas Universitātes Bibliotēkas darbinieku atmiņas un vērtējums par darbu bibliotēkā 20. gs. 70.-90. gados. Pētījums veikts, izmantojot ikdienas vēstures pētīšanas pieeju, kas ļauj atklāt vēsturi 'vienkāršo cilvēku' atmiņās, pārdzīvojumos un vērtējumos. Tika intervētas septiņas bibliotēkas darbinieces ar 30-40 gadu darba pieredzi Latvijas Universitātes Bibliotēkā. Pateicoties ilgajiem darba gadiem, bibliotēkas darbinieces sniedz salīdzinošu vērtējumu izmaiņām, kādas pēdējo gadu desmitu laikā vērojamas bibliotēkas darbā un lasītājos. Darbinieku atmiņas atklāj Latvijas Universitātes Bibliotēkas vietu studiju procesa nodrošināšanā, raksturo bibliotēkas lasītājus, bibliotēkas darba ikdienu un ideoloģijas izpausmes padomju periodā, kā arī Atmodas kustību un 20. gs. 90. gadu sākuma pārmaiņu laiku. Secināts, ka arī bibliotēku darbu kā determinējošs padomju sabiedrības vērtību sistēmas elements ietekmēja deficīts.

Atslēgvārdi: Latvijas Universitātes Bibliotēka, P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātniskā bibliotēka, ikdienas vēsture, bibliotēkas lasītāji, ideoloģija, specfondi, obligātais eksemplārs, deficīts, Atmoda.

Bibliotēka kā intelektuālo bagātību glabātāja un būtisks informācijas resurss gan mācību procesā, gan pētnieciskajā darbībā vienmēr ir bijusi un ir neatņemama un nozīmīga ikvienas augstskolas sastāvdaļa. Gan senākos laikos, gan mūsdienās ir grūti iedomāties studiju un pētniecības procesu bez bibliotēkas izmantošanas, taču, izvērtējot un salīdzinot bibliotēkas darbību dažādos gadsimtos, jāsecina, ka, nemainoties pamatfunkcijai, diezgan radikālas pārmaiņas ir vērojamas gan informācijas apkopošanas un apstrādes procesos, gan darbinieku un apmeklētāju savstarpējās attiecībās – tās ietekmē sabiedrībā notiekošie ekonomiskie procesi un pārmaiņas cilvēku attieksmē pret garīgajām vērtībām, citiem cilvēkiem un viņu darbu.

Visi šie aspekti spilgti vērojami arī Latvijas Universitātes Bibliotēkā, kura būdama apjomīgas informācijas krātuve studentiem un pētniekiem, ir arī vieta, kur kvalificēts un zinošs bibliotekārs palīdz orientēties un atrast vajadzīgo. Attiecības starp bibliotēkas darbiniekiem un apmeklētājiem veido konkrētas bibliotēkas gaisotni, Tās nosaka bibliotēkara darba stilu, determinē lasītāju uzvedību un rada savdabīgu emocionālo mikroklimatu, kurš saglabājas katra studenta vai pētnieka atmiņās.

Saskarsme ar studentiem un pētniekiem ir būtiska bibliotēkārā darba sastāvdaļa, tikpat nozīmīga kā dokumentu un informācijas organizēšana un saglabāšana. Lasītāju apkalpošana nav tikai formāla darbības funkcija – ļoti bieži tieši komunikācija ar bibliotēkas darbiniekiem veido lietotāju pozitīvo vai negatīvo pieredzi. Turklāt emocionālā attieksme bibliotēkas apmeklētājam var būt pat nozīmīgāka par piedāvāto

informācijas resursu vai pakalpojumu klāstu. Tātad jāsecina, ka svarīga nozīme ir kā bibliotekāra profesionālajām, tā arī individuālajām personības īpašībām.

Tomēr pastāv vairāki ārēji faktori, kuri tieši un netieši ietekmē bibliotēkas darbinieka motivāciju, ieinteresētību, atsaucību un citas īpašības, kuras ir būtiskas, lai bibliotēkas lietotājs gūtu pozitīvu pieredzi, labprāt iegrieztos bibliotēkā biežāk un uzturētos tur ilgāk, tādējādi caur savu personīgo intelektuālo izaugsmi veicinot augstskolas studiju kvalitāti un prestižu.

Šī dažādā personiskā pieredze un pārdzīvojumi nav atrodamīti oficiālos dokumentos, pārskatos, atskaitēs un diagrammās, par to neraksta studiju ceļvežos un zinātniskos darbos. Tā ļoti bieži neglābjami aizslīd vēstures straumē līdz ar katra cilvēka atmiņām, uzskatiem un iespaidiem. Aiz oficiālajiem viedokļiem un faktiem (turklāt – bieži vien ideoloģiski determinētiem) ir grūti pamanīt cilvēku individuālos uzskatus un notikumu redzējumu.

Šā pētījuma iecere bija atklāt Latvijas Universitātes Bibliotēkas vēsturi un ikdienu 20. gadsimta 70. un 80. gados, Atmodas laikā un atjaunotās Latvijas Republikas pirmajos gados, balstoties uz tās darbinieku atmiņām un iespaidiem. Šādu izvēli noteica tas, ka šis laikposms Latvijas Universitātes Bibliotēkas vēsturē pagaidām maz pētīts un ir attiecināms uz jaunāko laiku vēsturi.

Daudz informācijas par šo laiku iespējams iegūt, uzklusot cilvēku atmiņas un pārdzīvoto, tādējādi uzzinot niansas, par kurām klusē dokumenti un oficiālā vēsture. Daudzi no Latvijas Universitātes Bibliotēkas 70.–80. gadu darbiniekiem joprojām strādā bibliotēkā, tāpēc viņi var izklāstīt savas atmiņas, salīdzināt un vērtēt procesus, radot izpratni par vairāku mūsdienu apstākļu izcelsmi.

Izmantojot daļēji strukturētās dziļās intervijas, tika iztaujātas septiņas Latvijas Universitātes Bibliotēkas darbinieces:

1. Anžela Avdeikina (strādā kopš 1977. gada).
2. Diāna Paukšēna (strādā kopš 1965. gada).
3. Valija Liepkalne (strādā kopš 1978. gada).
4. Ilga Rampāne (strādā kopš 1978. gada).
5. Feodosija Sirotinska (strādā kopš 1970. gada).
6. Tamāra Čerņišova (strādā kopš 1979. gada).
7. Nadežda Antoņenko (strādā kopš 1969. gada).

Vēstures faktu atšķirīgu interpretāciju, kas neatbilst oficiāli paustajam viedoklim, vēsturnieki dēvē par mikrovēsturi (*microhistory*). Šis vēstures pētīšanas virziens pasaulē attīstījās 20. gs. 70. gados, interesantu pētniecisko formu (*ikdienas vēstures pētīšana*) realizējot Vācijas vēsturniekiem. Vēsturnieks Alfs Lutke (*Alf Lüdtke*), raksturojot *ikdienas vēsturi* (*alltagsgeschichte*), uzsver, ka tās centrā ir ļaudis, kurus mēdz dēvēt par *mazajiem cilvēkiem* (*kleine Leute*), lai arī šis apzīmējums ir gan sugestīvs, gan neprecīzs. Ikdienas vēsture pēta viņu rīcību un pārdzīvojumus, darba un brīvā laika pasauli, detalizēti apraksta mājokļus, apģērbus, ēšanas paradumus, cilvēku simpātiju un antipātiju objektus, ķildas un sadarbību, atmiņas, bailes un nākotnes cerības.¹ Ikdienas vēsture var koncentrēties gan uz privāto dzīvi, ietverot jautājumus par ģimeni, mājām, bērnu

¹ Lüdtke, A. (1995). *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Princeton: Princeton University Press. P. 3.

audzināšanu, brīvo laiku, draudzību un sabiedriskumu, bet tā var pētīt arī darba ikdienu, izturēšanos, rīcību un attiecības, kādas rodas darbavietā.²

Mazo cilvēku skatījums atšķirībā no oficiāli paustajiem viedokļiem, skaidrojumiem un versijām piešķir notikumiem personiskāku skatījumu, vienlaicīgi paužot arī emocionālo attieksmi. Rodas iespēja atklāt vēsturiskus procesus nevis no privileģēto jeb "varas cilvēku" (*große Leute*) pozīcijām, bet gan, raugoties "no lejas", respektīvi – vienkāršo cilvēku skatpunkta. Lai gan šie vienkāršie cilvēki nav bijuši tieši saistīti ar varu, viņi tomēr ietekmējuši notikumus un procesus, gluži vienkārši dzīvojot, strādājot un esot.³ A. Ludtke atzīmē, ka šī pieeja papildus vēsturisko procesu dokumentēšanai, tos arī izskaidro, nepakļaujoties vīlinājumam objektīvizēt skatījumu.⁴ Tomēr nevar noliegt arī faktu, ka *ikdienas vēsturei* piemīt īpašība romantizēt pagātņi. Mēģinājumi attēlot ikdienas dzīves ciešanas, smago darbu, kā arī lielus un mazus priekus, galu galā rada spilgtu un tēlainu pagātnes ainu.⁵ Ilgas pēc zudušā saistāmas ar personīgā līmenī pārdzīvotiem notikumiem, un visbiežāk indivīds izjūt skumjas, žēlumu par pagājušajiem savas dzīves "labākajiem gadiem".⁶

Latvijas Universitātes Bibliotēkas darbinieku atmiņās, kā tas atklājas viņu stāstījumos, arī bija jūtams pagātnes attēlojums nostalgijas iekrāsotā gaismā, kas būtu skaidrojams gan ar atmiņām par jaunību, gan bibliotēkas kā vienīgā studentu informācijas nodrošinātāja zudušo lomu mūsdienu informācijas sabiedrībā.

Par bibliotēku un laikmetu

Latvijas Universitātes Bibliotēka – padomju periodā saukta par P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātnisko bibliotēku (LVU ZB) – bija viena no lielākajām Latvijas bibliotēkām. To no 1962. gada vadīja direktore Sofija Sergejevna Maļinovska un viņas vietniece Laima Laroze.⁷ Žurnālists un literatūrkritiķis Harijs Gailītis savās atmiņās par padomju perioda bibliotēkām to nosauc par vienu no "trīs vaļiem", tā dēvējot arī V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēku un Zinātņu akadēmijas Fundamentālo bibliotēku.

"Man neticami paveicās: pēc Filoloģijas fakultātes mani nosūtīja darbā uz universitātes zinātnisko bibliotēku. Pie tam uzreiz uz bibliogrāfijas nodaļu – uz bibliotēkas Olimpū. Tajā laikā tur strādāja leģendārais Henrihs Novackis. Unikāls "vecās raudzes" cilvēks, enciklopēdistis un poliglots, klasiskās filoloģijas un filozofijas zinātnājs, latīņu valodas tulks un sirdī liels dzejnieks.

Strādājot ar Novacki, visi viņa kolēģi bija lieliski sagatavoti bibliotekārājā ētikā. Nevienā citā vietā – ne Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā un tās Misiņa filiālē, ne lieliski nostādītajās Valsts bibliotēkas struktūrās es neesmu redzējis tādu pašreizējo kā Universitātes Zinātniskajā bibliotēkā. Tikai "zinātniskajā" valdīja šī

² Fitzpatrick, S. (1999). *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*. New York: Oxford University Press. P. 1.

³ Magnússon, S. (2006). Social History – Cultural History – Alltagsgeschichte – Microhistory: In-Between Methodologies and Conceptual Frameworks. *Journal of Microhistory*. Sk.: <http://www.microhistory.org/pivot/entry.php?id=20>

⁴ Ludtke, A. (1995). *The History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. P. 8).

⁵ Turpat. 12. lpp.

⁶ Кусарев, А. (2007). Золотые 1970-е - ностальгия и реабилитация. *Неприкосновенный запас*, (2), 6-12.

⁷ Porietis, J. (red.). (1984). *Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitātei 60 gadi*. Rīga: Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte. 68. lpp.

neparastā, cēlā gaisotne, veltīta grāmatai un visam, kas ar to saistīts. Pat turēt to rokās un šķirstīt šeit mācēja īpaši, ar neparastu artistiskumu.

Triju bibliotēku starpā pastāvēja nerakstīta sāncensība, kura reizēm pārauga gandrīz vai naidā.

Fundamentālā bibliotēka vienmēr sargāja mundiera godu, jo tai bija Zinātņu akadēmijas zinātniski pētnieciskā institūta statuss. Darbiniekus šeit izvēlējās pārsvārā tādus, kuriem bija tieksme uz pedantisku zinātnisku darbību, bet dažādu iemeslu dēļ zinātnē viņi nebija sevi pierādījuši. Akadēmisms vēl šodien te daudziem asinīs. Turklāt Fundamentālajā bibliotēkā visu noteica nacionālās identitātes saglabāšanas gars, jo īpaši Misiņa filiālē.

Valsts bibliotēkā strādāja vienkāršāks kontingents. Arī latvieši, bet pārsvārā ar speciālo bibliotekāro izglītību. Šeit vienmēr vairāk uzmanības tika veltīts nevis informācijas pārvaldīšanai, bet tās meklēšanas metodēm.

Ja Valsts bibliotēku var salīdzināt ar fabriku, kurā komunikācija ar lasītājiem pielīdzināma konveijeram, [...] tad Zinātniskajā bibliotēkā, vismaz Novacka laikā, ļoti daudz, ja ne visu, noteica individuāla pieeja. Pēc labākajiem standartiem apkalpots lasītājs aizgāja mājās, bet viņu interesējošo materiālu meklēšana turpinājās, lai tad, kad viņš atnāks nākamajā reizē, viņam varētu piedāvāt ko jaunu. Zinātniskā bibliotēka, kā jau pati universitāte, ir izglītības iestāde. Tāpēc arī darbinieki šeit vienmēr tika atlasīti universāla profila, izglītoti, domājoši, entuziasma uzlādēti intelektuāļi.

Kolektīvs "zinātniskajā", starp citu, bija vienmēr jaukts [dažādu tautību. – J. K.]. Arī tas daudziem nepatika. Visbeidzot, iespējams, galvenais faktors, kurš "zinātnisko" atšķīra no citām bibliotēkām un padarīja to par balto vārnu, bija apstākļi, ka bibliotēkas metodiskā darbība bija pakļauta nevis Kultūras ministrijai, bet Izglītības ministrijai. Turklāt, kas būtiski – ne vietējai, bet savienības," raksta H. Gailītis.⁸

Šis viedoklis izskan arī sarunās ar citiem bibliotēkas darbiniekiem. Pēc viņu domām, universitātes bibliotēkā valdīja ļoti inteligenta gaisotne, kolektīvs bija izglītots, erudīts. D. Paukšēna vērtē: "Neskatoties uz visiem mīnusiem, bija tāda sajūta, ka bibliotēka ir tāda gaiša vieta."⁹ Savstarpējās attiecībās darbinieki esot bijuši saprotoši, sirsnīgi un izpalīdzīgi. Darbinieki, kuri bibliotēkā sāka strādāt 70. gadu sākumā, savas darba gaitas uzsāka profesionālu un zinošu bibliotēkas darbinieku vadībā, pārņemot no viņiem bibliotēkā uzturēto intelektuālo gaisotni. "Vecie darbinieki" esot bijuši erudīti, zinājuši daudzas valodas, daudz lasījuši. Viņi vēl esot piedzīvojuši 50. gadu represijas un ideoloģisko spiedienu un, lai gan nevar apgalvot, ka 70.-80. gados šis faktors būtu zudis, tomēr gan paši darbinieki, gan vēsturnieki uzsver, ka šajās desmitgadēs ideoloģijas iejaukšanās ikdienas dzīvē vairs nav bijusi tik brutāla.

20. gadsimta 70.-80. gadi bija Padomju Savienības pastāvēšanas pēdējās divas desmitgades. Šajā laika posmā bija vērojama gan sociālisma kulminācija un uz iepriekšējo gadu fona vērā ņemams sabiedrības labklājības pieaugums, gan 80. gadu vidū un nogalē aizvien vairāk pamanāmais sistēmas sairums.

Vēsturnieks Aleksejs Jurčaks (Алексей Юрчак) 30 gadu ilgo poststaļinisko periodu (no 50. gadu vidus līdz 80. gadu vidum) padomju laika vēsturē dēvē par vēlo sociālismu. Literatūrā šis periods bieži tiek iedalīts divos īsākos posmos – Ņikitas Hruščova reformu

⁸ Гайлит, Г. (2006). Три кита и яблоко раздора. Альманах Гуманитарного семинара. Русский мир и Латвия: диалог культур, (4). Sk.: <http://shh.neolain.lv/seminar23/alm4.gail.trikita.htm>

⁹ Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

laiks jeb "atkusnis" (*отменель*) un Leonīda Brežņeva laika "stagnācija" (*засмоу*). Šie divi periodi aptuveni atbilst divām paaudzēm – vecākā 60. gadu paaudze un jaunākā, saukta par "pēdējo padomju paaudzi".¹⁰ 70.–80. gados ienāca jauna paaudze, kas personīgi nebija piedzīvojusi represijas un intelektuālo teroru un par to neko daudz nezināja. Bailes vairs nebija tik stipras. Jaunā paaudze bija izglītotāka un labāk informēta par pasaules kultūras tendencēm. Šī paaudze bija arī daudz mazāk ideologizēta.¹¹

Iespējams, šo un vēl vairāku citu apstākļu dēļ darbinieku stāstījumā nav jūtamas negatīvas atmiņas par tā laika darbu un dzīvi. Šāda vērtējuma iemesls varētu būt jau pieminētais nostalgijas faktors, kā arī cilvēku psihei raksturīgais aizsargmehānisms, kas liek izvairīties no nepatīkamā, saglabājot atmiņā tikai pozitīvo, tādēļ intervijās bija sastopamas šādas frāzes: "*Kādreiz mums dzīve bija interesantāka*",¹² "*Nekas traģisks jau nebija – dzīvojam, strādājām, uz darbu gājām ar prieku*".¹³

Krievu vēsturnieks Aleksandrs Kustarjovs (*Александр Кустарев*) skeptiski raugās uz ilgām pēc šī laika: "Tomēr ne sabiedrības relatīvā labklājība, ne stabilitāte, ne sociālais nodrošinājums, ne vienlīdzība, ne savstarpējo attiecību cilvēcīgums 70. gados netika vērtēti pozitīvi. Tos vai nu nepamanīja, vai izsmēja kā iluzorus, vai vispār uztvēra ar pretēju zīmi. [...] Vienlīdzību neieredzēja kā tādu. To uzskatīja par piespiedu nolīdzināšanu. [...] Tagad, it kā pamēģinājis nevienlīdzību, indivīds sāk saprast vienlīdzības vērtību. Un, nonākot netiešās un bezpersoniskās darījumu attiecībās, indivīdi it kā atceras par pazudušo starppersonu attiecību "cilvēcīgumu". [...] Glāze bija līdz pusei pilna un līdz pusei tukša. Bet toreiz šķita, ka tā bija tukša. Tagad šķiet, ka tā bija pilna."¹⁴

70. gadu paaudze uztvēra pasauli tādu, kāda tā tajā brīdī bija, viņi it kā bija pazaudējuši pastāvošās iekārtas izcelsmes atskaites punktu. "It kā" tāpēc, ka, neskatoties uz daudzu vecāku izvairīšanos stāstīt bērniem par padomju varas pirmsākumu represijām, 70. gadu paaudze tomēr zināja un attiecīgi vērtēja pastāvošās iekārtas izcelsmi. "*Katrā ģimenē jau bija kāds represētais un to jau zināja. Mājās, virtuvē sēžot, visi runāja par to, kritizēja pastāvošo iekārtu, stāstīja anekdotes, bet pieņēma to tādu, kā ir,*" stāsta V. Liepkalne, tomēr "*mums jau no "bērna kājas" bija Ļeņina kulta, visur viņš tika parādīts pozitīvā gaismā. Mums mācīja, ka Ļeņins ir tas labais, bet Staļins nav pareizi sapratis un īstenojis Ļeņina idejas*".¹⁵

Šī dubultrealitāte ir viens no perioda fenomeniem, kas indivīdiem bija radījis prasmī gan drīz neapzināti nošķirt un atšķirt, ko drīkst un ko nedrīkst runāt vai rakstīt, kas no lasītā vai dzirdētā ir "nodeva" Ļeņinam un partijai, bet kas – interesants un noderīgs. Vēsturnieks Leonīds Karasevs (*Леонид Карачев*) raksta: "70. gadi bija laiks, kad tautas dzīvē parādījās vispārēja un gandrīz vai sadzīviska izjūta, ka dzīvei ir divas dimensijas. [...] Darbā (sapulcē, mītiņā, sestdienas talkā) – viena, bet mājās vai pie draugiem – pilnīgi cita. [...] Var, protams, teikt, ka tas ir ne tikai 70., bet arī 80. gadu portrets. Tiešām, nākamajā gadu desmitā dubultošanās kļuva visaptveroša un pilnīgi apzināta. Tomēr tās aizsākumi ir meklējami tieši 70. gados; tieši tad parādījās kultūras vēsturē visai unikāls totālas pašcenzūras fenomēns. Miljoniem "vienkāršo" un vēl jo vairāk "nevienkāršo"

¹⁰ Юрчак, А. (2007). Поздний социализм и последнее советское поколение. *Неприкосновенный запас*, (2), 81-97.

¹¹ Bleiere, D., Butulis, I., Feldmanis, I., Stranga, A., Zunda, A. (2005). *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava. 357.lpp.

¹² Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

¹³ Liepkalne, V. (2009, 14. janv.). Intervija ar Valiju Liepkalni [Intervija].

¹⁴ Кустарев, А. (2007). Золотые 1970-е - ностальгия и реабилитация.

¹⁵ Liepkalne, V. (2009, 14. janv.). Intervija ar Valiju Liepkalni [Intervija].

cilvēku bez jebkādas īpašas apmācības vai piespiešanas jebkurā brīdī skaidri zināja, ko drīkst un ko nedrīkst runāt un rakstīt. Ko gan runāt par šī laikmeta jauniešiem? Viņiem eksistēšana padomju ideoloģijas un vienkāršās cilvēka dzīves paralēlajās pasaulēs kļuva par normu, par ko tādu, kas pat netika apspriests, jo nekā cita bez šīs "dubultās" dzīves viņi nezināja. [...] Un tā visur. Klausījās "Led Zeppelin", "Black Sabbath", sapņoja par amerikāņu džinsiem un "krosenēm", tajā pašā laikā skolā veiksmīgi rakstot ideoloģiski izturētus sacerējumus, bet pēc tam institūtā sekmīgi kārtojot eksāmenus politekonomijā un partijās vēsturē."¹⁶

Par ideoloģiju

"Kā es izjutu padomju ideoloģiju bibliotēkā? Pirmkārt, nēsājot milzīgos blākus ar sabiedriski politisko literatūru," atbild I.Rampāne.¹⁷ Tomēr visi intervētie noliedz, ka būtu izjutuši aktīvu ideoloģisku "spiedienu" – gan attiecībā uz sevi, gan bibliotēkas lasītājiem.

Universitātes Bibliotēkas uzdevumos neesot ietilpuši centieni regulēt lasīšanas intereses. Ar lasītāju interešu ietekmēšanu un uzraudzību aktīvāk nodarbojās skolu bibliotēkas, kurās tika veikta t.s. lasīšanas vadība. Lasīšanas vadības ideja bibliotēkās parādījās 20. gadsimta sākumā, tās nolūks bija palīdzēt lasītājam izvēlēties un orientēties lasāmvielas piedāvājumā. Diemžēl šo bibliotēkas pasīvo palīdzību padomju vara pārvērta par instrumentu, lai mērķtiecīgi uzspiestu lasītājiem ideoloģisko literatūru. Lasīšanas vadība tika pārvērsta par aktīvu ofensīvu bibliotēkas darbību, kurā lasītājam tika uzspiests noteikts grāmatu klāsts.¹⁸ K. Orehova (*К.Орехова*) norāda, ka pats termins "lasīšanas vadība" (krievu val. "руководство чтением") ir zīmīgs, jo tulkojumā no krievu valodas tas nozīmē "vadīt ar roku" (krievu val. "рукой водить") – tārad pielikt roku, vadīt, ietekmēt cilvēka lasīšanas izvēli.¹⁹ H. Gailītis atceras:

"Skolās bērnus jau pieradināja pie bibliotēkām. Un tur praktizēja gandrīz "totalitāras" metodes. Manā laikā nevarēja bez neatņemama balasta vienkārši paņemt palasīt ko vēlies – Kūperu, Mainu Rīdu vai "par spiegiem". Vienu grāmatu deva pēc vēlēšanās, un pie tās noteikti vajadzēja paņemt vēl pāris populārzinātniskas brošūras."²⁰

Pēc lasīšanas vadības augstskolā neesot bijusi nepieciešamība, jo šie elementi bijuši iekļauti kursu plānos. Bibliotēka atbilstoši kursu literatūras sarakstiem nodrošinājusi studentus ar sabiedriski politisko literatūru. Bibliotēkā rīkotas arī izstādes, kuras bieži veltītas politiskām tēmām.

Bibliogrāfijas nodaļā, gatavojot bibliogrāfiskos rādītājus un ceļvežus par visdažādākajām tēmām, neatņemama sastāvdaļa esot bijusi politikai un ideoloģijai veltītu rādītāju sagatavošana. D. Paukšēna stāsta, ka reizi mēnesī gatavots rādītājs "Идеологическая борьба и вопросы контрпропаганды" un reizi ceturksnī rādītājs

¹⁶ Карасев, Л. (2007). 1970-е как переживание. *Неприкосновенный запас*, (2), 243-251.

¹⁷ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

¹⁸ Kreicbergs, J. (2010). Padomju bibliotēka kā jauniešu ideoloģiskās iespaidošanas līdzeklis. Grām.: Proskurova, O. (sast.). *Laiku atšalkas: Žurnālistika, kino, politika*. Rīga: LU SPPI. 163.-171. lpp.

¹⁹ Орехова, К. (1995). *Проблема руководства чтением и современный библиотечный процесс: бакалаврская работа*. Npublicēts manuskripts, Латвийский Университет. Филологический факультет. Кафедра библиотекovedения и информации, Рига.

²⁰ Гайлит, Г. (2006). Три кита и яблоко раздора.

“Mūsdienu aktuālās ideoloģiskās problēmas”.²¹ 1989. gadā izdotajā rakstu krājumā “Bibliotekārās un bibliogrāfiskās apkalpošanas problēmas” šis rādītājs raksturots:

“Lielu atsaucību guvis LVU ZB izdotais bibliogrāfiskais rādītājs “Mūsdienu aktuālās ideoloģiskās problēmas” (iznāk 3–4 reizes gadā). Pēc LVU partijas komitejas ieteikuma galvenā uzmanība tajā vērsta uz buržuāzisko teoriju kritiku zinātniskajā komunismā, filozofijā, politekonomijā, PSKP vēsturē. Atspoguļota arī literatūra par jaunatnes kustību kapitālistiskajās valstīs un studentu internacionālo un patriotisko audzināšanu.”²²

1. att. Bibliogrāfiskie rādītāji “Mūsdienu aktuālās ideoloģiskās problēmas” un “Идеологическая борьба и вопросы контрпропаганды”.

Pēc vairāku darbinieku domām, liela nozīme ideoloģisko izpausmju mērenībai bibliotēkā esot bijusi bibliotēkas vadībai. Administrācija esot uzņēmusi ārējo spiedienu un bijusi kā buferzona starp darbiniekiem un pavēlēm “no augšas”. Vēl viens no faktoriem bijusi bibliotēkas intelektuālā vide – kolektīvs esot bijis izglītotšs, ar plašu redzesloku, un gan vadība, gan paši darbinieki bija spējīgi adekvāti spriest un izdarīt patstāvīgus secinājumus. Kā skaidro T. Čerņišova: “Tā nebija fabrika, kurā strādniekiem pavēles deva “partorgi” (partijas organizatori) no militāristu rindām.”²³

²¹ Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

²² Paukšēna, D., Kampāne, L. (1989). Bibliogrāfiskā darba galvenie virzieni P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātniskajā bibliotēkā. Grām.: Sardiko, S. (red.). *Bibliotekārās un bibliogrāfiskās apkalpošanas problēmas. Bibliotēku zinātnes aspekti*. Rīga: Avots. 72. lpp.

²³ Čerņišova, T., & Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

Darbiniekiem regulāri rīkoja lekcijas, kurās par jaunākajiem notikumiem, par vēstures un politikas jautājumiem, par mākslu, literatūru, arhitektūru, psiholoģiju un etiķeti aicināja stāstīt vēsturniekus, ekonomistus, literatūrzinātniekus un rakstniekus. Darbinieki pat atceras gadījumus, kad notika lekcija par modi un ģērbšanās stilu, vai arī darbinieks no Iekšlietu ministrijas stāstīja, kā atpazīt viltotu naudu. Ja kādam darbiniekam palaimējās aizbraukt ārzemju komandējumā, tad pēc tam viņš pārējiem stāstījis par saviem iespaidiem un novērojumiem. Tēmu loks bijis plašs un iespējams, ka lektoru un klausītāju iemaņa nošķirt stāstījuma ideoloģisko "apdari" izskaidro to, ka darbinieki lekcijas atceras kā interesantas un noderīgas. Lekcijas palīdzējušas paplašināt bibliotekāru redzesloku un vairot erudīciju.

Darbinieki tika sūtīti gan uz marksisma-ļeņinisma universitāti, gan universitātes sociālpolitiskās vēstures katedru apmeklēt lekcijas par marksismu un ļeņinismu, filozofiju, psiholoģiju, ekonomikas un rūpniecības attīstību. Interesants ir V. Liepkalnes komentārs: "*Tur es labāk uzzināju, ko tad īsti drīkstēja runāt un ko ne,*"²⁴ kuru papildina I. Rampāne: "*Bija lietas, par kurām runājām, un dziesmas, kuras dziedājām, bet tikai pēc tam uzzinājām, ka par to nedrīkst runāt un dziedāt.*"²⁵

Šis iekšējais filtrs un paškontrolē, pēc D. Paukšēnas domām, nedaudz jūtama joprojām: "*Mēs bijām un vēl tagad esam nedaudz sasaistīti, jo ne ar katru un ne katrā vietā runājām. Šī sasaiste un bremze vēl tagad nedaudz ir mūsos.*"²⁶

Pie citām "aktivitātēm" būtu pieminami nosūtījumi piedalīties *sabiedriski derīgajos* darbos jeb "raznarjadkās" (no krievu val. *разрядка* – sadales norīkojums) – stādīt mežu, novākt ražu, nodot asinis, palīdzēt veikalā pārceņot preces u.c.

20. gadsimta 80. gadu sākums darbinieku atmiņā vispirms asociējas ar PSKP Centrālkomitejas ģenerālsēdētāru biežo mainību un bērnu ceremoniju translēšanu televīzijā (1982. gada 10. novembrī mira Leonīds Brežņevs, 1984. gada 9. februārī Jurijs Andropovs, 1985. gada 10. martā Konstantīns Čerņenko). Bibliotēkas lasītavā tika sapulcināti darbinieki, ienests televizors, un visiem bija jāskatās bērnu ceremonija. Esot jokojuši, ka jāatstāj televizors lasītavā, jo drīz jau būšot nākamās bēres. L. Brežņeva bērnu ceremonijas kulminācijas brīdī bijis moments, kad vairākiem darbiniekiem bijis grūti novaldīt spontānus smieklus, – laižot kapā zārku, kapračiem gandrīz vai izslīdējuši no rokām dvieļi, un tajā mirklī arī atskanējis izteiksmīgs būkšķis (kas patiesībā bija artilērijas pirmā zalve).

J. Andropova laiku piemin vairāki darbinieki – galvenokārt atceroties pastiprinātu darba laika disciplīnas kontroli. Vēsturnieki J. Andropovu raksturoja kā neiecietīgu, citu viedokļus ignorējošu, autoritāru vadītāju. Viens no viņa pirmajiem darbiem bija disciplīnas ieviešana. "Lai gan nevar visu sakoncentrēt uz disciplīnu, tomēr tieši ar to ir jāsāk," teicis J. Andropovs. No 1983. gada VDK darbinieki nodarbojās ar līdz tam viņiem neraksturīgām funkcijām – darba disciplīnas pārkāpēju noskaidrošanu. Reidos veikalos, kinoteātros, pirtīs un citās vietās atklāja un sodīja tos, kuriem šajā laikā bija jāatrodas

²⁴ Liepkalne, V. (2009, 14. janv.). Intervija ar Valiju Liepkalni [Intervija].

²⁵ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

²⁶ Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

darbavietā.²⁷ A. Avdeikina atceras: *“Bija bail iziet uz ielas, jo varēja pienākt un pārbaudīt, kāpēc neesi darbā.”*²⁸

No bibliotēkas nodaļām visnoslēpumainākais daudziem darbiniekiem šķita ēkas 3. stāvā izveidotais “specfonds” – bibliotēkas krājuma daļa, kurā glabāja aizliegto un ierobežotās pieejas literatūru. Specfonda vadītāja un vienīgā darbiniece bija Mirdza Voitiške – un, lai gan darbinieki viņu raksturoja kā sabiedrisku un atsaucīgu kolēģi, daudzi no viņas baidījušies vai centušies būt ļoti uzmanīgi viņas klātbūtnē. Specfonds bija lasītājiem slēgts, tajā nevarēja iekļūt arī bibliotēkas darbinieki, nebija nekādas informācijas par specfonda krājumu sastāvu – ne kataloga, ne sarakstu. Vienīgais, ko darbinieki atceras, ir specfonda metāla durvis ar zvana pogu un priekštelpa, kurā kāds pāris reizes bijis, bet kāds tikai redzējis to pa pavērtām durvīm. Lai izmantotu specfonda krājumā esošos dokumentus, bija nepieciešamas īpašas izziņas un nosūtījumi – tur parasti esot devušies universitātes mācībspēki, vēsturnieki un radiokomitejas politiskie komentētāji.

D. Paukšēna min gadījumu, kad specfonda vadītāja grāmatplauktā pamanījusi kādu grāmatu, ātri to paņēmusi un teikusi: *“Šai grāmatai te nav jābūt.”* No krājuma ik pa laikam atsevišķas grāmatas tikušas pārvietotas uz specfondu.

70. gados notika Padomju Savienībā dzīvojošo ebreju repatriācija uz Izraēlu. Latvijas ebreju vēsturnieks Mendels Bobe raksta: *“Padomju Savienības vārti bija noslēgti un tikai reizēm laida cauri repatriantu nelielu plūsmu. Visai nedaudziem izdevās tikt cauri “dzelzs aizkaram”, kas atdalīja Padomju Savienību no ār pasaules.”*²⁹ Kā norāda M. Bobe, padomju laikā ebreju repatriācijas jautājumā bija gan pacēlumi, gan kritumi, tomēr: *“Lai kā tas arī būtu, Padomju Savienība par katru cenu cenšas ierobežot repatriāciju.”*³⁰ Šī procesa rezultātā no bibliotēku krājumiem tika izņemtas aizbraukušo ebreju rakstītie darbi un pārvietoti uz slēgtajiem krājumiem. Atsevišķos gadījumos, ja autors bija kādas redakcijas kolēģijas sastāvā, viņa vārdu šajā sarakstā aizkrāsoja.

Aizbraukušo ebreju grāmatas nebija vienīgās, kuras tika pārvietotas uz specfondu – T. Čerņišova atceras gadījumu ar krievu rakstnieka Aleksandra Solžeņicina stāstu *“Один день Ивана Денисовича”*, kurš bija publicēts žurnālā *“Новый мир”* 1962. gadā. 1974. gada februārī Solžeņicins tika notiesāts par dzimtenes nodevību, viņam atņēma padomju pilsonība un izsūtīja no Padomju Savienības. Neilgi pēc tam Solžeņicina darbus izņēma no bibliotēkām un pārvietoja uz specfondiem. Bijuši gadījumi, kad no bibliotēkām izņemtas pat matemātikas grāmatas, jo to autors bijis padomju varai “kaitīgs”.

Precīzi un pravietiski šo sistēmu 1949. gadā izdotajā romānā “1984” attēlo angļu rakstnieks Džordžs Orvels:

“Ļaudis Arhīva departamentā labprāt nerunāja par savu darbu. Viņš [Vinstons] zināja, ka blakus nodalījumā diendienā noņēmās sīkā sievietē ar smilšpelēkajiem matiem; viņa gluži vienkārši meklēja presē likvidētu personu vārdus un tos izdzēsa, jo tie bija uzskatāmi par tādiem, kas nekad nav eksistējuši. [...] Tur bija veselas armijas bibliotekāru, kuru darbs bija tikai sastādīt no apgrozības izņemamo grāmatu un periodisko izdevumu sarakstus. [...] Un kaut kur gluži anonīmi strādāja vadošs prāts,

²⁷ Барсенков, А., Вдовин, А. (2005). *История России. 1917–2004*. Москва: Аспект Пресс. С. 526.

²⁸ Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

²⁹ Bobe, M. (2006). *Ebreji Latvijā*. Rīga: Šamir. 298. lpp.

³⁰ Turpat. 317. lpp.

kas visu šo darbu saskaņoja un nosprauda vadlīnijas, kas izšķīra, kura pagātnes daļa saglabājama, kura viltojama un kura izdzēšama no eksistences.”³¹

90. gadu sākumā pēc specfonda likvidēšanas un tā krājuma atvēršanas vienlaikus bijusi gan ļoti liela interese par tajā atrodamajām grāmatām, laikrakstiem un žurnāliem, gan izbrīns par to, kas gan tik kaitīgs un bīstams bijis, piemēram, 30. gadu latviešu literatūrā.

Atvērtā specfonda krājumu esot pa nelielām daļām nodevuši bibliogrāfiem, kuri šos dokumentus aprakstījuši, lai informācija būtu atrodama bibliotēkas katalogā. Redzot, cik liela ir interese par šiem darbiem, bibliogrāfu apstrādātās grāmatas tikušas izstādītas uz īpaša galda, pie kura pulcējušies daudzi interesenti.

Par lasītājiem

Bibliotēkas darbiniekiem, kuri ilgus gadus strādājuši lasītāju apkalpošanā, ir iespēja salīdzināt, kas un kā ir mainījies lasītājos un viņu uzvedībā šo gadu gaitā. Salīdzinājumos tika lietoti apzīmējumi “toreiz” (domājot padomju laiku līdz 20. gs. 90. gadu sākumam) un “tagad” (domājot 90. gadu otro pusi un mūsdienas). Uzklusot un analizējot darbinieku atmiņas un vērtējumu, ir jāpatur prātā vēsturnieka A. Lutkes aprakstītā intervējamo tieksme romantizēt pagātņi.

Lielākā daļa intervēto padomju laika bibliotēkas lasītājus raksturo pozitīvi – kā pieklājīgus, labi audzinātus un prasmīgākus bibliotēkas resursu lietotājus. Bibliotekāriem ar lasītājiem bijusi ciešāka saskarsme, sirsnīgākas attiecības – lasītājiem un universitātes pasniedzējiem esot patīcis aprunāties ar bibliotekāriem, apsveikt viņus svētkos, reizēm atnest puķes vai saldumus. Tomēr, pētot un salīdzinot intervijas, iespējams atklāt interesantas nianšes, pretrunas un skaidrojumus šiem vērtējumiem un atmiņām.

Vispirms, raksturojot lasītājus, intervējamie pāriet uz plašāka jēdziena “tā laika cilvēki” lietošanu. Cilvēki esot bijuši līdzīgāki, smaidošāki, pieklājīgāki,³² paklausīgāki.³³ Tiek uzsvērtā labāka audzināšana ģimenē, un I. Rampāne sniedz savu skaidrojumu šai paklausībai: *“Tā laika studenti un cilvēki kopumā bija vairāk pieradināti pie kārtības un vairāk saprata vārdu “nedrīkst”. Nedrīkst dažādās jomās – nedrīkst iet, nedrīkst ņemt, nedrīkst runāt par to. Tāpat jau arī kaut ko aizliegtu darīja, bet bija apzinīgāki.”³⁴*

Kā pretstats tiek raksturots 90. gadu un mūsdienu lasītājs – prasīgs, ambiciozs un pretenciozs. Mūsdienu lasītājs ir nostājies patērētāja pozīcijā: *“Ja es maksāju milzīgu studiju maksu, tad man pienākas pirmklasīga apkalpošana.”³⁵* Gan V. Liepkalne, gan I. Rampāne atzīmē, ka lasītāji mūsdienās vairāk koncentrējas uz savām tiesībām, bet ne uz pienākumiem vai atbildību. *“Jaunā paaudze vārdu “demokrātija” bieži saprot kā visatļautību. Demokrātijā es varu darīt visu ko vēlos, man ir tiesības, bet aizmirstu par pienākumiem,”* stāsta I. Rampāne.³⁶ Viņas teikto papildina arī A. Avdeikinas minētais

³¹ Orvels, D. (2004). 1984. Rīga: Zvaigzne ABC. 26., 27. lpp.

³² Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

³³ Turpat.

³⁴ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

³⁵ Čerņišova, T., Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

³⁶ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

ikdienas piemērs: *"Tagad man students var pateikt, ka "tas un tas" ir viņa cilvēktiesību pārkāpums."*³⁷

Atšķirīgu viedokli pauž F. Sirotinska, kura bibliotēkā strādā turpat 40 gadus, turklāt lielāko daļu no šī laika lasītāju apkalpošanā. Viņa uzskata, ka studenti (kā lielākā bibliotēkas lasītāju grupa) visos laikos ir bijuši dažādi – gan kārtīgi un pieklājīgi, gan nepieklājīgi un neapmierināti. Īpaša atšķirība starp padomju laika un mūsdienu studentu uzvedību nav vērojama – arī toreiz esot bijuši tādi, kuri *"качали права"* (*"uzstājuši uz savām tiesībām"* – tulk. no krievu val.), ja nav varējuši paņemt grāmatas uz mājām. Atšķirība no mūsdienām esot tā, ka tagad studentiem esot daudz lielākas iespējas iegūt informāciju – kopēšana, elektroniskā informācija.³⁸

Krātuves darbinieki, kuriem ikdienā nav tiešas saskarsmes ar lasītājiem, par lasītāju spriež pēc viņu pasūtītajām grāmatām. T. Čerņišova un N. Antoņenko secina, ka padomju laikā lasītāji daudz lasījuši daiļliteratūru, tā bijusi ļoti pieprasīta. Mūsdienu lasītāji pārsvarā lasa to, kas viņiem nepieciešams mācībām, un vieglo literatūru, t.s. dāmu romānus. Tad, kad grāmatas bija grūti pieejamas un tās bija deficīta prece, lasītājiem esot bijusi ļoti liela interese un viņi pat pierakstījušies rindās uz grāmatām. Mūsdienās, kad grāmatas ir pieejamas ļoti plašā izvēlē, lasītāju interese par tām mazinājusies.

Secināms, ka bez cenzūras un pastāvot praktiski neierobežotai izvēlei grāmata mūsdienu sabiedrībā ir zaudējusi savu deficītās preces iekārojamību. Jau pagājušā gadsimta 70. gadu sākumā V. Lāča Latvijas PSR Valsts bibliotēkas (tagadējās Latvijas Nacionālās bibliotēkas) veiktajā pētījumā (1971–1974) *"Grāmata un lasīšana lauku rajonā"* tika secināts, ka jauniešu (vecāko klašu skolēnu, studentu, mācību iestāžu audzēkņu 16–24 gadu vecumā) nelasīšanas cēloņu trešo vietu ieņem televīzijas pieejamības un popularitātes pieaugums.³⁹ Mūsdienās grāmatai kā brīvā laika piepildīšanas un izklaides līdzeklim ir parādījušies vēl vairāki konkurenti – datorspēles un internets.

Tie, kuriem neesot bijis pacietības sēdēt bibliotēkas lasītavā un konspektēt no vienīgā grāmatas eksemplāra, nereti esot izplēsuši grāmatu lapas vai pat grāmatas zaguši. Nekādu grāmatu aizsardzības mehānismu, izņemot lasītavā dežurējošā bibliotekāra modrību, nav bijis, tāpēc arī padomju laikā grāmatu zagšana no bibliotēkas esot bijusi izplatīta parādība. N. Antoņenko min gadījumus, kad studenti it kā nodevuši īsto grāmatu, bet patiesībā no tās esot bijuši tikai grāmatas vāki un titullapa – pārējais bijis ielīmēts no kādas citas grāmatas.⁴⁰ F. Sirotinska atceras, ka šajā jomā visbiežāk esot *"grēkojuši"* žurnālistikas un jurisprudences studenti – atlicis vien lasītavas brīvpieejas krājumā novietot kādu jaunu grāmatu, ka tā jau drīz esot pazudusi. Pretstatā – kā akurātākie un kārtīgākie bibliotēkas lasītāji – tiek pieminēti dabaszinību studenti – matemātiķi, fiziķi, ķيميķi, biologi.⁴¹

Raksturojot padomju laika studentus, tiek pieminēta viņu prasme bibliotēkā veikt patstāvīgu darbu. 80. gados visiem studentiem esot bijušas obligātas lekcijas bibliotēkā, kuru laikā viņi ir iepazīstināti ar bibliotēkas kartiņu katalogiem un kartotēkām,

³⁷ Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

³⁸ Sirotinska, F. (2009, 19. janv.). Intervija ar Feodosiju Sirotinsku [Intervija].

³⁹ Deglava, A. (red.). (1978). *Grāmata un lasītājs: socioloģisks pētījums lauku rajonā*. Rīga: V.Lāča Latvijas Valsts bibliotēka. 213. lpp.

⁴⁰ Čerņišova, T., Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

⁴¹ Sirotinska, F. (2009, 19. janv.). Intervija ar Feodosiju Sirotinsku [Intervija].

meklēšanas procesu un principiem, informācijas meklēšanu, pasūtīšanu, bibliogrāfisko aprakstu un sarakstu veidošanu, bibliogrāfisko rādītāju izmantošanu. Nobeigumā ticis kārtots pārbaudījums, lai studenti iegūtu prasmi patstāvīgi izmantot bibliotēkas informācijas resursus. Pretstats – mūsdienu lietotāji, kuri pieraduši pie elektroniskās meklēšanas. “Ja lietotājs neatrod meklēto elektroniskajā katalogā un “Google”, tad viņš ir izmisis,” secina D. Paukšēna.⁴²

Visi intervētie darbinieki atceras rindas un lielo lasītāju skaitu bibliotēkā. Ilgu laiku centrālā bibliotēka apkalpoja vairāku fakultāšu studentus, kuriem fakultātē nebija savas grāmatu krātuves. Neraugoties uz bibliotēkas darba laiku, kurš līdz pat 90. gadu sākumam esot bijis līdz plkst. 22.00, bibliotēkas lasītava esot bijusi pilna. Bijis nepieciešams regulāri nest papildu krēslus, lai ļautu lasītavā strādāt pēc iespējas lielākam lasītāju skaitam. Sesijas laikā vieta lasītavā bijusi grūti atrodamā, tādēļ lasītāji nākuši jau no agra rīta. Kopētāji 70. un 80. gados lasītājiem neesot bijuši pieejami, vienīgais bibliotēkas kopētājs “Beza” esot bijusi lielgabarīta ierīce, kura tikusi izmantota tikai un vienīgi dienesta vajadzībām. Bibliotēkas lasītājiem nācies stundām sēdēt bibliotēkas lasītavā un konspektēt vai pārrakstīt informāciju no grāmatām. Konspektēšanā bieži ticis lietots koppapīrs, kuru ievietoja zem lapas, lai rakstītais pārkopētos uz otras un to varētu iedot kursa biedriem. Reizēm lasītāji esot lūguši bibliotekārus iedot viņiem to grāmatas eksemplāru, kurā iepriekšējie lasītāji atstājuši visvairāk piezīmju un pasvītrojumu, lai būtu vieglāk atrast nozīmīgākus fragmentus un nebūtu jālasa visa grāmata. Īpaši aktuāli tas esot bijis ar sabiedriski politiski literatūru.

2. att. Zinātniskās bibliotēkas lasītāju zāle Komunāru bulvārī 4 (tagadējais Kalpaka bulvāris 4) 20. gs. 80. gadu sākumā.⁴³

⁴² Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

⁴³ Kalniņa, I. (red.). (1982). *Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte*. Rīga: Avots.

Arī abonementā bijušas rindas pēc grāmatām. Mācību abonementā jau iepriekš pēc kursu plāniem bija sagatavots literatūras "komplekts". Tematiskajā plānā mācību priekšmeta pamatliteratūra bija proporcionāli aptuveni 1:1 attiecībā pret sabiedriski politisko literatūru – PSKP vēsturi, marksisma–ļeņinisma filozofiju, zinātnisko ateismu, politekonomiju. Lai nodrošinātu katram studentam sabiedriski politiskās literatūras vienu eksemplāru, šie izdevumi tika iepirkti milzīgā eksemplāru skaitā – 1000 eksemplāru no katra nosaukuma.

Šādi komplekti tika gatavoti katram kursam, un mācību gada sākumā uz mācību abonementu pēc obligātās literatūras devās ļoti liels daudzums studentu, kas neizbēgami radīja garas rindas. Tās pat varēja salīdzināt ar rindām, kādas veidojās pie alkoholisko dzērienu veikaliem, jo rinda uz mācību abonementu intensīvi apmeklētajos periodos turpinājās uz ielas tālu ārpus bibliotēkas ēkas. I. Rampāne šādi atceras darbu mācību abonementā: *"Sanāca tā, ka man veselu nedēļu bija jāstrādā vienai pašai. Cilvēku bija ļoti daudz, rinda pa durvīm ārā, pāri pagalmam un uz ielas. Pulksten 17.00, kad beidzās darba laiks, rinda tā pati, durvis neļauj aizvērt. Pusē septiņos bez izmaiņām, neviens neklausās, durvis neļauj aizvērt. Kad rinda pienāca kādam milicim, viņš teica: "Неплачь, девочка, сейчас я их ... Вот только меня обслужишь, я никого больше не впустиу."* [tulk. no krievu val. – "Neraudi meitenīt, tūlīt es viņus ... Tikai mani apkalpo un es vairs nevienu neielaidīšu"] *Strādāt man vajadzēja līdz pieciem, bet no darba es izgāju pusē deviņos.*"⁴⁴

Rindas bija arī zinātniskajā abonementā. Ja mūsdienās, lai pasūtītu grāmatu, nepieciešams veikt vien pāris darbības elektroniskajā katalogā, tad vēl pavisam nesen bija nepieciešams aizpildīt pasūtījuma veidlapu, turklāt divos eksemplāros. Tas bieži radīja lasītājos neizpratni un neapmierinātību. Vēl jo vairāk – pasūtītās grāmatas nācās gaidīt, kamēr tās nogādās no krātuves uz lasītavu.

Interesantas un no mūsdienu prakses atšķirīgas metodes tika lietotas, sodot par laikā nenodotām vai zagtām grāmatām. Par grāmatu zagšanu lasītāju izslēdza no bibliotēkas uz vienu vai vairākiem mēnešiem. Jāpiebilst, ka šāds sods šodien var šķist nenozīmīgāks, nekā tas bija laikā, kad nebija ne interneta, ne elektronisko informācijas avotu, ne iespējas brīvi iegādāties vajadzīgās grāmatas tirdzniecības vietās.

Grāmatu nodošanas termiņu kavētājiem nedraudēja lielas soda naudas, jo par termiņa kavēšanu nebija jāmaksā. Tā vietā kavētājiem nācās atstrādāt bibliotēkā divas stundas dažādos palīgdarbos. Vienu savdabīgu gadījumu atceras I. Rampāne: *"Atnāk pie mums kāds lasītājs nodot grāmatu, bet mēs viņam sakām, ka ir nokavēts nodošanas termiņš un nāksies to atstrādāt. Atbildot uz to, viņš izbrīnīts saka: "Ha-ha! Un ko tad jūs man liksiet darīt? Varbūt vēl grīdas mazgāt? Nu gan nobiedējāt – es varu kaut tūlīt." Mana kolēģe viņam atbild: "Vispār jau mēs lasītājiem dodam darīt inteligentākus darbus, bet to varam tūlīt nokārtot." Viņš tik perfekti izmazgāja grīdu! Bez nekādiem pulveriem, tikai ūdens, lupata un slota. Vēlāk viņš ar mums sadraudzējās un nāca ciemos. Izrādījās, ka viņš bija dienējis flotē."*⁴⁵

Tomēr kavētāji parasti tika nodarbināti bibliotēkā, lai veiktu tehniskos darbus – ielīmētu grāmatās nodošanas termiņu lapas un kabatiņas, palīdzot norakstīšanas procesā plēst norakstāmajām grāmatām titullapas (sabiedriski politiskā literatūra, kura, kā jau minēts, tika iegādāta pa 1000 eksemplāriem katram nosaukumam, tika ik pēc dažiem gadiem pārstrādāta un izdota no jauna, tādēļ bija nepieciešams iepriekšējo

⁴⁴ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

⁴⁵ Turpat.

izdevumu norakstīt). Kavētāji tika nodarbināti grāmatu pārvietošanā, norakstāmo grāmatu izvešanā u.c. darbos. Rudenī un pavasarī studenti mazgāja bibliotēkas logus. F. Sirotinska minēja vēl kādu savdabīgu kavējuma "atstrādāšanas" metodi – kavētājs tika sūtīts uz mājām pie cita kavētāja ar mērķi atgūt un atnest uz bibliotēku neatdoto grāmatu. Daļēji šī metode darbojās, bet pēc kāda laika vairs netika piemērota, jo ne vienmēr parādnieks, pie kura atnāca pēc grāmatām, izrādīja laipnību, tādēļ šis tika atzīts par pārāk bīstamu "soda" veidu.⁴⁶

Daudzo tehnisko procesu veikšanā bibliotēkas parādnieku darbs bija ļoti noderīgs un, kā jokojot secina A. Avdeikina: *"Man bija grūti pāriet uz jauno [maksas] sistēmu, kad es vairāk nevarēju studentus "piespiest atstrādāt"."*⁴⁷

Par darbu un ikdienu

Bibliotēkas darbinieku profesijas izvēle un nokļūšana Universitātes Bibliotēkas darbinieku kolektīvā bijusi dažāda, tomēr viņi pauž viedokli, ka nebūtu tik ilgi nostrādājuši bibliotēka, ja uz darbu nāktu, tikai lai nopelnītu algu. Lai nostrādātu 20, 30 vai pat 40 gadus bibliotēkā, darbiniekam ir jāmīl savs darbs. A. Avdeikina uzsver: *"Es par bibliotēkara tēlu un profesiju nedomāju – es vienmēr pasvītēju, ka man patīk nodarboties ar mūsu tiešo darbu. Es esmu bibliotekāre, un tas ir galvenais."*⁴⁸ Līdzīgu viedokli pauž F. Sirotinska, kura bibliotēkā strādā turpat 40 gadus. Vienlaikus darbinieki atzīst, ka pēdējos gados komunikācija ar lasītājiem kļūst retāka un īsāka, cilvēki kļūvuši steidzīgāki un nepacietīgāki. Tas būtu skaidrojams arī ar pieaugošo bibliotēkas un informācijas pakalpojumu datorizāciju, kas samazina nepieciešamību pēc tiešas cilvēku saskarsmes.

Līdz informācijas sistēmu ieviešanai bibliotēkas darbiniekiem bija ļoti daudz manuālā darba – daudziem bibliotēkas joprojām asociējas ar milzīgiem kartīšu katalogu skapjiem. Ja mūsdienās informāciju elektroniskajā katalogā iespējams meklēt vienlīdz ātri un vienkārši gan pēc nosaukuma, gan autora, gan priekšmeta un citiem parametriem, tad agrāk bija vairāki katalogi, un katrā bija iespējams meklēt pēc sava kritērija – pēc autora, nosaukuma vai priekšmeta. Papildus tika veidotas un uzturētas vairākas kartotēkas, kurās ievietoja materiālus no zinātniskajiem žurnāliem, rakstu krājumiem, konferenču tēzēm – turklāt ievērojot atlasī, regulāri tās rediģējot. 1987. gada sākumā bibliotēkas kartotēkās bija aptuveni 500 000 kartītes.⁴⁹ Lai šo apjomīgo un sarežģīto uzzīņu aparātu pārzinātu, uzturētu precīzu un mācētu tajā sameklēt informāciju, bibliotēkas darbiniekiem bija jāveic ļoti apjomīgs darbs un jābūt zinošiem savā jomā.

Gan pieminētās izglītojošās lekcijas, gan pieredzes apmaiņas braucieni bija noderīgi bibliotēkara kompetences pilnīgošanai. D. Paukšēna stāsta, ka bibliogrāfiem, kuri ievietoja katalogos informāciju par grāmatām, bija jābūt zinošiem un erudītiem daudzos jautājumus, tāpēc viens no viņu pienākumiem bija vismaz stundu dienā iepazīties ar visiem bibliotēkā saņemtajiem laikrakstiem un žurnāliem.⁵⁰ Bibliogrāfi dežūrēja pie katalogiem, lai sniegtu lasītājiem palīdzību un konsultētu informācijas meklēšanā.

⁴⁶ Sirotinska, F. (2009, 19. janv.). Intervija ar Feodosiju Sirotinsku [Intervija].

⁴⁷ Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

⁴⁸ Turpat.

⁴⁹ Paukšēna, D., Kampāne, L. (1989). Bibliogrāfiskā darba galvenie virzieni P.Stučkas Latvijas Valsts universitātes Zinātniskajā bibliotēkā. 71. lpp.

⁵⁰ Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

Darbinieki no komplektēšanas nodaļas dežūrēja jaunieguvumu izstādēs. I. Rampāne pat atceras, ka viņas kolēģe īpaši rūpīgi gatavojusies ceturtdienas jaunieguvumu izstādei, jo katru reizi pirms izstādes gājusi pie friziera.⁵¹

“Kad es ieraudzīju visas šīs grāmatas, es sapratu, ka es šeit palikšu. [...] Tagad to nevar saprast, bet man bija sajūta, ka es esmu nokļuvusi brīnumainā pasaulē, man būs iespēja izlasīt visas šīs grāmatas,” savus pirmos iespaidus, sākot darbu bibliotēkā, atceras A. Avdeikina.⁵²

70. un 80. gados esot bijusi ļoti liela interese par daiļliteratūru, grāmatas esot bijušas deficīts, turklāt atsevišķus rakstu krājumus bijis iespējams iegādāties tikai ar īpašiem taloniem, kurus varēja saņemt, nododot noteiktu daudzumu makulatūras, tādēļ bibliotekāru profesijas priekšrocība esot bijusi piekļuve pie deficitām grāmatām.

A. Kustarjovs (*A. Кустарев*) norāda, ka deficīts 70. gados kļuva par vienīgo determinējošo elementu padomju sistēmā. Hronisks deficīts kļuva par pamatu visai padomju vērtību sistēmai, daudz sarežģītākai kā naudas vērtības sistēma kapitalistiskajā sabiedrībā. Deficīts dalīja sabiedrību tajos, “kuriem ir”, un tajos, “kuriem nav”.⁵³

Sarežģītajā hierarhijā, kurā paziņas bieži vien vērtēja pēc to sakariem un iespējām saņemt kādu pakalpojumu vai preci, veidojās savdabīgas pazīšanās ķēdes – ja kādam palaimējās būt veikalā brīdī, kad pieveda jaunas preces (tautā mēdza teikt “*izmeta*”), tad neatkarīgi no tā, vai prece ir vajadzīga vai ne, vai apavi der vai neder, tie tika nopirkti, lai tālāk savā pažiņu lokā atrastu kādu, kuram preci varētu iemainīt pret sev vajadzīgu preci vai pakalpojumu. Tā, piemēram, ārzemju (“*importa*”) apavus iemainīja pret iespēju abonēt deficītu žurnālu, vai darbinieks no kāda pārtikas uzņēmuma varēja par “desām” vai “nēģiem” vienoties ar ārstu par ātrāku rindu uz operāciju vai vietu labākā slimnīcas palātā.

Bibliotēkā šādas attiecības, pēc darbinieku domām, bija maz izplatītas, jo vienīgā bibliotekāru “valūta” bija deficītās grāmatas. Tās bibliotekārs varējis pietaupīt vai informēt (arī noklusēt) par to pieejamību. Tomēr, kā atceras bibliotekāri, šādas darbības neesot bijušas ienesīgas, – tas pārsvarā darīts draugiem un paziņām bez materiālas atlīdzības.

Tomēr pašiem bibliotekāriem esot bijušas priekšrocības savā profesijā – visi intervētie pieminēja “lielo melno skapi”, kurā aiz atslēgas esot glabātas deficītās grāmatas. Lai gan grāmatas no šī skapja ir bijušas pieejamas bibliotēkas lasītājiem, tomēr atklātajā krājuma daļā tās nav liktas un uz bibliotēkas kataloga kartītes esot bijis uzraksts “Skapis” un zīmogs “*Не выдается*”. Realitātē grāmatas izsniedza tikai uzticamiem darbiniekiem, bet lasītājiem, kuri atrada grāmatas katalogā, tās izsniedza tikai uz vietas. Skapī galvenokārt bijusi daiļliteratūra krievu valodā, bet bijuši arī žurnāli – piemēram, žurnāls “*Burda*”, uz kuru darbinieki pierakstījušies rindā. Pat grāmatām, kuras vēl tikai atradās apstrādes procesā, jau bija izveidojusies rinda ar lasītgribētājiem. Visbeidzot – darbiniekiem, kuru bērni mācījās skolā, darbs bibliotēkā ļāva sagādāt grūtāk pieejamās grāmatas.

T. Čerņišova un N. Antoņenko atklāj vēl kādu triviālu, bet deficīta laikam būtisku niansi – Universitātes Bibliotēkas atrašanās vieta bijusi ērta “reidiem pa veikaliem”.⁵⁴ A. Kustarjovs raksta, ka padomju sabiedrībā veiksmīgs “sirojums pa veikaliem”

⁵¹ Rampāne, I. (2009, 16. janv.). Intervija ar Ilgu Rampāni [Intervija].

⁵² Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

⁵³ Кустарев, А. (2007). Золотые 1970-е - ностальгия и реабилитация.

⁵⁴ Čerņišova, T., & Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

bija augstā vērtībā. Cilvēks, kuram bija palaimējies kaut ko iegādāties, bija patiesi laimīgs. "Preču medības" prasīja lielu piepūli: stāvēšanu rindās, veikalu apstaigāšanu, braucienus uz citām pilsētām, kurās bija iespējams nopirkt to, kas nebija pieejams savā pilsētā.⁵⁵

Bibliotēkas darbiniekiem īpaši izdevīgs bijis blakus esošais veikals "Sakta" un pārtikas preču veikals uz K. Barona un Merķeļa ielas stūra ("*Diētiskais gastronoms*"), kuri tajā laikā tika uzskatīti par prestižiem un bagātīgiem veikaliem, un tajos laiku pa laikam palaimējies iegādāties deficītas preces. Šos veikalus bija iespējams pārbaudīt katrā pusdienas pārtraukumā un veiksmes gadījumā pasaukt savus kolēģus.

N. Antoņenko atceras, kā pirms svētkiem darbiniekiem bibliotēkā bija iespējams iegādāties dažādus deficītos pārtikas produktus – šampanieti, kafiju, šķīstošo kafiju (Liepājā, Indijā vai Maskavā ražotu), Indijas tēju, šprotes, konfektes. Pirms Jaunā gada esot bijis iespējams iegādāties eglītes.⁵⁶

Par pārmaiņām

80. gadu nogale darbinieku atmiņās iezīmējusies ar sajūtu, ka valstī un sabiedrībā nepieciešamas un gaidāmas pārmaiņas. Viņi to skaidro gan ar nacionālās Atmodas sākšanos, gan procesiem sabiedrībā un pat ikdienas sadzīvē.

Ikdienā kļuvis grūti iegādāties pat nepieciešamākos pārtikas produktus un preces – iedzīvotājiem izdalīts noteikts skaits īpašu talonu, ar kuriem viņi varēja iegādāties cukuru, degvīnu, ziepes, veļas pulveri. Tajā pat laikā eksistēja specializētie veikali privileģētām sabiedrības grupām – armijas veterāniem un amatpersonām, partijas darbiniekiem u.c. Tas radīja spriedzi sabiedrībā. "*Bija periods, kad vairs nevarēja normāli dzīvot, jutām, ka ir beigas, nav vairs pacietības. Gaisā bija jūtams, ka drīz kaut kas notiks, tikai nebija zināms – kas,*" stāsta A. Avdeikina.⁵⁷

Bibliotēkas darbinieki arī atceras, ka 80. gadu nogalē žurnālos parādījās aizvien vairāk publikāciju par tēmām, par kurām agrāk nerakstīja. Gan darbiniekiem, gan lasītājiem par šiem rakstiem un grāmatām bija ļoti liela interese, tās bija ļoti pieprasītas bibliotēkā.

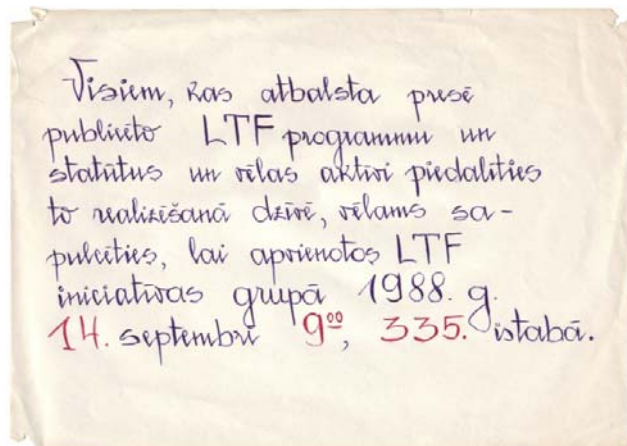
Izveidojoties Latvijas Tautas frontei, arī bibliotēkā bija darbinieki, kuri meklēja iespēju, kā ar savu darbu atbalstīt Atmodas kustību. D. Paukšēnai saglabājies aicinājums bibliotēkas darbiniekiem pulcēties, lai izveidotu iniciatīvas grupu un apspriestu, ko reāli varētu uzsākt bibliotēkā.

Pirmajā tikšanās reizē esot sanākuši kādi astoņi cilvēki, un viena no iecerēm bijusi "celt gaismā" Latvijas Universitātes pirmā rektora Ernesta Felsberga mākslas kolekciju, – grāmatas ilgu gadu bija atradušās Filoloģijas filiāles bibliotēkas krātuvē Gorkija ielā 69 (tagadējā K. Valdemāra iela 69), un tikai daži darbinieki zinājuši par to eksistenci. Saprotot risku, ka grāmatas tiktu norakstītas, aizvestas vai pārvietotas uz specfonda, tās visus padomju gadus slepeni glabātas bibliotēkas krātuvē.

⁵⁵ Кустарев, А. (2007). Золотые 1970-е - ностальгия и реабилитация.

⁵⁶ Čerņišova, T., & Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

⁵⁷ Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

Tīsiem, kas atbalsta pusi
publisko LTF programmu un
statutus un vēlas aktīvi piedalīties
to realizēšanā dzīvē, vēlamus sa-
pulcēt, lai apvienotos LTF
iniciatīvas grupā 1988. g.
14. septembrī 9⁰⁰, 335. istabā.

3. att. Aicinājums pulcēties Latvijas Tautas frontes iniciatīvas grupai.
No D. Paukšēnas privātā arhīva

Iecere tikusi saskaņota ar rektoru Juri Zaķi, kurš atbalstījis arī iniciatīvu iekārtot īpašu Ernestam Felsbergam veltītu telpu universitātes centrālajā ēkā. Diemžēl vēlāk šis nodoms netika īstenots, tomēr pati grāmatu kolekcija kļuva sabiedrībai pieejama – bibliotēkas darbinieki, lielā mērā entuziasma un Atmodas noskaņu iedvesmoti, rīkoja talkas, kurās grāmatas no Valdemāra ielas krātuvēm veda uz bibliotēkas centrālo ēku, tīrīja no putekļiem, kārtoja, veidoja bibliogrāfiskos aprakstus. Turpmākajos gados šī kolekcija nonāca bibliotēkas retumu krājumā.⁵⁸

Pārmaiņas sabiedrībā tieši neietekmēja bibliotēkas darbu – nebija strauju izmaiņu tās darbībā. Pārmaiņas galvenokārt izjuta komplektēšanas nodaļas darbinieki. Pirmām kārtām, vairs nebija vajadzības pēc sabiedriski politiskās literatūras. A. Avdeikina atceras, ka šīs literatūras norakstīšana turpinājās gadiem ilgi, tas bija ļoti darbietilpīgs process, jo tika norakstīti vairāki desmiti tūkstoši eksemplāru. Skaidru vadlīniju vai norādījumu, kas norakstāms un kas atstājams, nebija, un izvēli noteica bibliotekārs. Kāds norakstīja visu ideoloģisko literatūru līdz pēdējam eksemplāram, kāds atstāja vismaz vienu eksemplāru.⁵⁹ Lielais eksemplāru skaits padomju gados veidojās gan no sabiedriski politiskās literatūras daudzajiem eksemplāru tūkstošiem, gan *obligātā eksemplāra* – bibliotēka saņēma obligāto eksemplāru no visas Padomju Savienības izdevumiem. Esot bijuši gan noderīgi, gan akadēmiskai bibliotēkai neatbilstoši izdevumi, bijušas grūtības atrast šīm grāmatām vietu – tās liktas gan uz grīdas, gan palodzēm. T. Čerņišova atsauc atmiņā pat tādus absurdu gadījumus kā L. Brežņeva memuārus, kuri tika izdota gandrīz katrā lielākajā Padomju Savienības pilsētā un pat vairākas reizes gadā. Rezultātā bibliotēkā bija vairāki desmiti grāmatas “*Малая земля*” izdevumi no visas Padomju Savienības.⁶⁰

Darbinieki 90. gadu sākumu raksturo kā ļoti neskaidru un tajā pašā laikā mierīgu – neesot bijis naudas komplektēšanai, studenti nākuši maz un nav bijusi skaidrība par nākotni. Aizvien mazāks kļuva pieprasījums pēc daudzajiem mācību grāmatu eksemplāriem, studenti lekcijās daudz pierakstījuši. Bibliotekāri atminas, ka būtiski

⁵⁸ Paukšēna, D. (2009, 13. janv.). Intervija ar Diānu Paukšēnu [Intervija].

⁵⁹ Avdeikina, A. (2009, 12. janv.). Intervija ar Anželu Avdeikinu [Intervija].

⁶⁰ Čerņišova, T., & Antoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antoņenko [Intervija].

samazinājusies lasītāju aktivitāte, jo notika pārorientācija uz citu studiju saturu, citiem informācijas avotiem. Bibliotēkas krājumā sāka ienākt izdevumi angļu un vācu valodā. Daudzas no šīm grāmatām bija dāvinājumi, kuri sākotnēji tikuši pieņemti ar lielu sajūsmu, tomēr pēc laika nācies konstatēt, ka daudzas dāvinātās grāmatas to satura kvalitātes, aktualitātes, valodas un fiziskā stāvokļa ziņā neatbilst ne universitātes, ne zinātniskas bibliotēkas vajadzībām.

90. gadu sākumā Latvijas Universitātes Bibliotēka bija "laboratorija" pirmās vietējās bibliotēkārās informācijas sistēmas "Alise" izstrādei un ieviešanai. Sistēmas ieviešanas vēsturi un attīstību detalizēti ir aprakstījusi Ilga Rampāne grāmatā "Automatizācija Latvijas Universitātes Bibliotēkā. Kā bija "ALISEs brīnumzemē"". Darbinieki sākotnēji esot bijušas bailes no datoriem, lai gan viņi uzreiz sapratuši, ka bibliotekāro procesu automatizācija būtiski atvieglot darbu, ka nebūs nepieciešamības veikt milzīgo manuālo darbu, veidojot un uzturot kartīšu katalogus, kartotēkas, lasītāju formulārus, grāmatu pasītes u.c. Lielākās grūtības sagādājusī datora klaviatūras lietošana, bijis jāpierod strādāt ar datora peli, lai ekrānā varētu "trāpīt" uz vajadzīgajām ikonām. Bibliotekāri lietojuši īpašas datorprogrammas šo prasmju uzlabošanai. Sākotnēji baidījušies, ka datorā uzrakstītais kaut kur pazudīs, tāpēc rakstīto tūdaļ izdrukājuši.

Nobeigumā būtu pieminama bibliotēkas ēkas remonta iecere, kura 80. gadu nogalē gandrīz tikusi realizēta. Pastāvēja divas iespējas, kā veikt un finansēt remontu: pirmā - finansējumu nodrošinātu Padomju Savienības līdzekļi ("*Maskavas nauda*"), bet tad darbu veiktu strādnieki no Polijas. T. Čerņišova pat var nosaukt aptuveno izmaksu lielumu - trīs miljoni ASV dolāru. Otrs risinājums bijis daudz lētāks un to veiktu vietējie strādnieki, bet šajā gadījumā finansējums būtu jārod universitātes budžetā. Pēc iespēju izvērtējuma par piemērotāko tika atzīts pirmais variants, tomēr drīz pēc tam līdz ar Padomju Savienības sabrukumu izgaiss arī finansējums bibliotēkas ēkas remontam.⁶¹

Uzklausot darbinieku atmiņas, jāsecina, ka viņu sniegtais vērtējums par bibliotēkas un sabiedrības attīstības tendencēm norāda uz bibliotēkas un lasītāju atsvešināšanos un bibliotēkas lomas izmaiņām pēdējo 10-15 gadu laikā. Bibliotēkai pakāpeniski kļūstot par informācijas pakalpojuma sniedzēju, mazinās tiešā komunikācija arī starp lasītājiem un bibliotekāriem. Transformējoties virtuālajā vidē, tā iegūst izteiktākas pakalpojuma sniedzēja-klienta attiecības, ko pastiprina patērētāju sabiedrības iezīmes - steidzīgums, prasības pēc ātras apkalpošanas un uzskats, ka augstajai studiju maksai jāatspoguļojas saņemto pakalpojumu kvalitātē.

Informācijas un komunikāciju tehnoloģijas, ļaujot informāciju glabāt, organizēt un piegādāt ievērojami ātrāk un ērtāk nekā pārdesmit gadus atpakaļ, neatgriezeniski vecina bibliotekāra - lasītāja atsvešināšanos, ļaujot lasītājam iegūt informāciju un veikt vairākas darbības bez bibliotēkas apmeklējuma vai bez bibliotekāru palīdzības. To bibliotēkas darbinieki izjūt kā negatīvu tendenci, it kā netieši atzīstot, ka bez komunikācijas ar lasītājiem mazinās viņu darba nozīmīguma apziņa, tiek zaudēts redzams un jūtams gandarījums par savu darbu. Daudzi bibliotekārie procesi un darbi kļūst par aisberga neredzamo daļu, kas lasītāja skatienam vairs nav redzama.

⁶¹ Čerņišova, T., & Antonoņenko, N. (2009, 22. janv.). Intervija ar Tamāru Čerņišovu un Nadeždu Antonoņenko [Intervija].

Lai iegūtu pilnvērtīgu ainu par izmaiņām bibliotēkas – lasītāja attiecībās pēdējo gadu desmitu laikā, būtu nepieciešams noskaidrot, vai lasītāji, kuri bibliotēku lietojuši 70.–80.gados un lieto to arī mūsdienās, izjūt līdzīgas nostalgijas caurstrāvētas atmiņas. Vai tomēr pašreizējā informācijas un komunikāciju tehnoloģiju piesātinātā bibliotēkas pieredze viņiem ir patīkamāka? Tas būtu noderīgs un interesants virziens turpmākajiem pētījumiem.